

CROSSOVER → ARGO

NE NESTAČÍ

*Jak se bránit Trumповě šokové politice
a vydobýt si svět, jaký potřebujeme*

2

Naomi
Kleinová

Autorka čerpá z dvacetiletého studia obchodních značek, klimatických změn a taktického využívání šoku k mocenským účelům. Z této perspektivy ukazuje, že Trumпова agenda, umožňující přímý vstup korporátního světa do americké vlády, popírající vědecké poznatky o změnách klimatu a příživující rasové a náboženské předsudky, je pouze symptomem dlouhodobé krize. Varuje, že už nestačí pouze vyjadřovat nesouhlas. Je zapotřebí říct ano plánu na uzdravení rozdělené společnosti a změnu kurzu ke spravedlivějšímu světu.

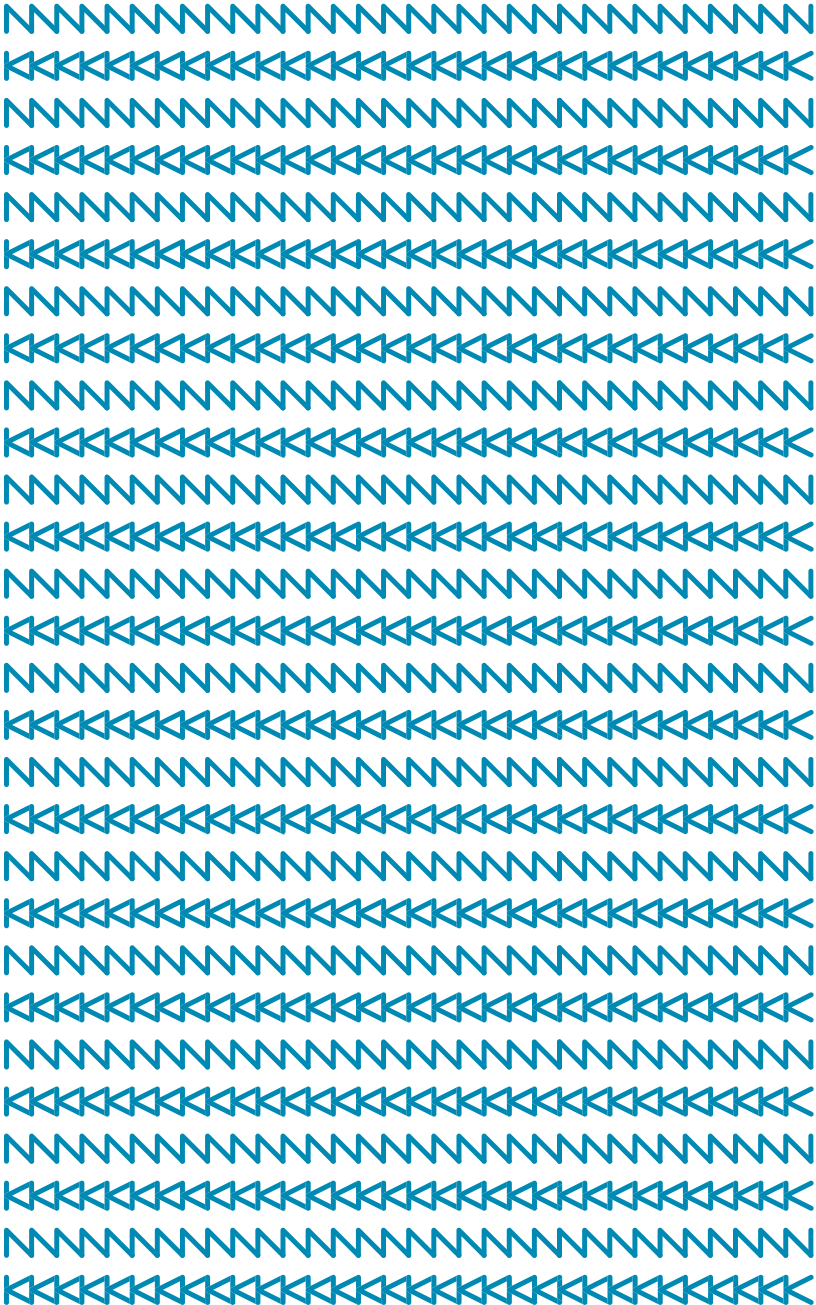

NE NESTAČÍ

Jak se bránit Trumfově šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme

Naomi Kleinová

PRAHA 2019

NE NESTAČÍ

*Jak se bránit Trumpově šokové politice
a vydobýt si svět, jaký potřebujeme*

Naomi
Kleinová

DRUHÝ TITUL

V EDIČNÍ ŘADĚ CROSSOVER

NAKLADATELSTVÍ ARGO

Edici řídí Oldřich Vágener

Přeložila Jana Odehnalová

No Is Not Enough: Resisting Trump's Shock Politics and Winning the World We Need

Czech edition © Argo, 2019

Copyright © 2017 by Naomi Klein

All rights reserved.

www.naomiklein.org

Translation © Jana Odehnalová, 2019

Cover and typography © Matěj Růžička, 2019

ISBN 978-80-257-2678-5

OBSAH

ÚVOD	→ 15
I. JAK JSME SE DOSTALI AŽ SEM: VZESTUP SUPERZNAČEK	→ 27
1. JAK TRUMP ZVÍTĚZIL TÍM, ŽE SE STAL NEJVÝZNAMNĚJŠÍ ZNAČKOU	→ 29
2. PRVNÍ RODINA ZNAČEK	→ 49
3. HUNGER GAMES V MAR-A-LAGO	→ 61
II. KDE JSME TEĎ: KLIMA NEROVNOSTI	→ 77
4. NA HODINÁCH KLIMATU ODBÍJÍ PŮLNOC	→ 79
5. KOZEL ZAHRADNÍKEM	→ 99
6. POLITIKA NESNÁŠÍ VAKUUM	→ 117
7. NAUČTE SE MILOVAT EKONOMICKÝ POPULISMUS	→ 137
III. JAK BY TO MOHLO BÝT JEŠTĚ HORŠÍ: ŠOKY, KTERÉ PŘIJDOU	→ 145
8. MISTŘI KATASTROF: ÚHYBNÝ MANÉVR KOLEM DEMOKRACIE	→ 147
9. TOXICKÝ TO-DO LIST: S ČÍM POČÍTAT, KDYŽ SE PŘIPRAVUJETE NA KRIZI	→ 177
IV. JAK BY SE TO MOHLO ZLEPŠIT	→ 203
10. KDYŽ MÁ ŠOKOVÁ DOKTRÍNA OPAČNÝ ÚČINEK	→ 205
11. KDYŽ NE NESTAČILO	→ 225
12. LEKCE ZE STANDING ROCK: ODVAHA SNÍT	→ 237
13. ČAS KE SKOKU: PROTOŽE MALÉ KROKY TO NEZASTAVÍ	→ 247
ZÁVĚR: PEČUJÍCÍ VĚTŠINA K DISPOZICI	→ 275
PŘÍLOHA: MANIFEST SKOKU	→ 287
PODĚKOVÁNÍ	→ 293

Pro mou matku Bonnie Sherr Kleinovou,
která mi s každým novým dnem udělí
další lekci o tom, jak odolávat šokům

„Nechci svrhnout americkou vládu, to
už se povedlo korporativnímu státu.“

— JOHN TRUDELL

*aktivista z kmene Santiů (východní Dakotové),
umělec a básník (1946—2015)*

Šok.

Od chvíle, kdy byl v listopadu 2016 zvolen prezidentem Donald Trump, se tohle slovo objevuje pořád dokola. Užívá se k popisu výsledků voleb, které se vzepřely průzkumům veřejného mínění, k popisu emocionálního rozpoložení mnoha lidí, kteří sledovali Trumpovu cestu k moci, i k popisu politiky, která má v jeho pojetí charakter bleskové války. „Šok, jenž otřese systémem“ — přesně tak novou éru opakovaně popisuje Trumpova poradkyně Kellyanne Conwayová.

Téměř dvacet let se zabývám studiem společenských šoků velkého rozsahu — zkoumám, jak k nim dochází, jak jich politikové a korporace využívají a jak je záměrně ještě více prohlubují, aby získali převahu nad dezorientovanými občany. Psala jsem také o světlé stránce tohoto procesu — jak společenské skupiny, které spojuje pocit společně zažívané krize, dokážou měnit svět k lepšímu.

Když jsem sledovala vzestup Donalda Trumpa, přepadal mě neblahý pocit. Nejde jen o to, že se uchyluje k šokové politice v nejmocnější a nejlépe vyzbrojené zemi světa. Je v tom mnohem víc. V knihách, dokumentárních filmech a investigativních reportážích jsem zachytila řadu trendů: jak stoupá vliv superznaček; jak se prohlubuje moc soukromého

sektoru nad politickým systémem; jak se celosvětově zavádí neoliberalismus, jehož mocným nástrojem se často stává využívání rasismu a strachu z „jinakosti“; jaké ničivé dopady přináší volný obchod v korporativním pojetí a jak v pravicové části politického spektra hluboce zakořenilo popírání klimatických změn. Když jsem se na Trumpa zaměřila podrobněji, začal mi připadat jako Frankensteinovo monstrum, jehož trup někdo sešival ze všech těchto a mnoha dalších nebezpečných trendů.

Před deseti lety jsem vydala knihu *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*.¹ Byl to průzkum, který obsáhl čtyři desetiletí dějin — počínaje Chile po puči Augusta Pinocheta a konče Ruskem po pádu Sovětského svazu; počínaje Bagdádem během útoku USA, jež uplatnily taktiku „šoku a hrůzy“ (Shock and Awe), a konče New Orleansem po hurikánu Katrina. Termín „šoková doktrína“ popisuje poměrně brutální taktiku, v rámci které se systematicky využívá dezorientace veřejnosti v důsledku kolektivního šoku (v podobě válek, převratů, teroristických útoků, hroutících se trhů či živelních pohrom), aby se prosadila radikální prokorporátní opatření, o kterých se často hovoří jako o „léčbě šokem“ (shock therapy).

I když Trump v některých ohledech vybočuje ze zajetých kolejí, jeho šoková taktika se drží scénáře, který dobře známe i z jiných zemí: pod záminkou krize se zavádějí prudké změny. Během prvního týdne Trumpova úřadování, kdy podepisoval záplavu exekutivních příkazů, zatímco lidé jako by tonuli v mrákotách a zoufale se pokoušeli zorientovat v tom, co se vlastně děje, jsem si vzpomněla na obhájkyň lidských práv Halinu Bortnowskou. Na to, jak popsala zkušenost Polska poté, co tam Spojené státy po pádu komunismu uplatnily léčbu šokem v ekonomické oblasti. Náhlost změn, které její země prodělávala, charakterizovala Bortnowská jako „přepnutí z rychlosti stárnutí člověka na rychlost stárnutí psa“. „Začnete okolo sebe vídat reakce, které jsou napůl psychotické,“ povšimla si. „Nemůžete očekávat, že lidé budou jednat ve

---

1 Česky vyšlo jako: Naomi Kleinová: *Šoková doktrína. Vzestup kalamitního kapitalismu*, Argo, Praha 2010. (Pozn. red.)

svém nejlepším zájmu, když jsou tak dezorientovaní, že ani nevědí — a vlastně už je ani nezajímá —, jaké že zájmy to jsou.“

Z toho, co jsme zatím mohli vidět, je zřejmé, že Trump a jeho nejvyšší poradci doufají, že se jim podaří vyvolat přesně takový typ odezvy, jakou popsala Bortnowská — že se pokoušejí implementovat tuzemskou verzi šokové doktríny. Jejich cílem je zaútočit všemi prostředky na veřejnou sféru a cokoli, co je ve veřejném zájmu, ať už hovoříme o opatřeních proti znečišťování životního prostředí nebo třeba o programech na pomoc hladovějícím. Místo toho nastoupí ničím nespoutaná moc a svoboda korporací. Ten program je tak nestoudně nespravedlivý a tak okázale nemorální, že se dá realizovat jedině za pomoci rasové a genderové politiky v duchu hesla „rozděl a panuj“ — a ustavičného divadla, které má odvracet pozornost médií. Ruku v ruce s tím jde pochopitelně masivní nárůst výdajů na armádu a dramatická eskalace vojenských konfliktů na mnoha frontách, od Sýrie až po Severní Koreu, nemluvě o tom, jak prezident dává k dobru úvahy o „účinnosti mučení“.

Trumpův kabinet miliardářů a multimilionářů prozrazuje mnohé o skrytých cílech administrativy. ExxonMobil jako ministr zahraničí. General Dynamics a Boeing do čela ministerstva obrany. A lidi z Goldman Sachs prakticky na všechna zbylá místa. Směska kariéristů postavených do čela jednotlivých ministerstev jako by se cíleně rekrutovala z lidí, kteří v základní poslání svého úřadu ani nevěří, nebo si dokonce myslí, že by vůbec neměl existovat. Steve Bannon, kterého Trump zřejmě již odsunul na vedlejší kolej, se o tom vyjádřil velmi otevřeně, když v únoru 2017 promlouval k posluchačům z řad konzervativců. Cílem se podle něj měla stát „demontáž administrativního státu“ (čímž měl na mysli vládní směrnice a ministerstva, jejichž úkolem je chránit občany a jejich práva). „Když se podíváte na lidi navržené do téhle vlády, jejich výběr byl veden s určitým záměrem, a tím je demontáž.“

Hojně se hovoří o tom, jak se Bannonův křesťanský nacionalismus ocitá ve střetu s transnacionalismem Trumpových poradců spjatých více s establishmentem, zejména s Trumpovým zetěm Jaredem Kushnerem. Je docela dobře možné, že Bannon bude z této napínavé reality show už brzy vyšachován (možná už ve chvíli, kdy čtete tato slova). Proto je

na místě podtrhnout, že jde-li o demontáž státu a o co nejširší přenesení jeho funkcí na velké výdělečné firmy, nejsou Bannon s Kushnerem ve střetu, ale v dokonalém souladu.

Na pozadí toho všeho jsem si uvědomila, že co ve Washingtonu právě probíhá, není obvyklá předávka štafety mezi politickými stranami. Jedná se o nepokryté převzetí moci korporátem, k němuž všechno špelo už několik desetiletí. Zdá se, že zájmové ekonomické skupiny, které si dlouho kupovaly náklonnost obou hlavních politických stran, usoudily, že už je ta hra nebaví. Jak to vypadá, všechno to nadbíhání voleným státním úředníkům, všechno to přesvědčování a uplácení na hraně zákona bylo urážkou jejich pocitu, že na to všechno mají přeci svatosvaté právo. A tak vyškrtly z rovnice prostředníky — politiky s nastavenou dlaní, kteří by měli hájit veřejný zájem — a začaly se chovat tak, jako když si velký hráč usmyslí, že se má něco udělat pořádně, a zařídí si to sám.

To je také důvodem, proč jen zřídkakdy zazní odpověď na závažné otázky ohledně střetu zájmů a porušování etických norem. Nejenže se Trump všemožně bránil zveřejnění svých daňových přiznání, ale také kategoricky odmítl prodat své podnikatelské impérium nebo se alespoň zříci možnosti z něj profitovat. Jelikož je Trump Organization závislá na využívání ochranných známek a licencí, které jí udělují zahraniční vlády, může se Trump kvůli svému rozhodnutí dostat do rozporu s americkou ústavou, jež prezidentům zakazuje přijímat dary či veškeré benefity od zahraničních vlád. Bylo ostatně již zahájeno soudní řízení, které se touto možností zabývá.

Trumpa to ovšem podle všeho nezajímá. Má prakticky neotřesitelný pocit beztrestnosti — pocit, že stojí nad běžnými pravidly a zákony — a to je také určujícím rysem celé jeho administrativy. Jakmile někdo onu beztrestnost ohrozí, dostane na hodinu padáka — stačí se zeptat bývalého ředitele FBI Jamese Comey. Až dodnes v americké politice platilo, že zástupci korporativního státu nastrčení do Bílého domu tuto skutečnost alespoň navenek maskovali: usměvavým obličejem Ronalda Reagana nebo rádobou kovbojskou stylizací George W. Bushe (se zamračeným Dickem Cheneyem, potažmo společností Halliburton v pozadí). Teď ta maska spadla. A nikdo se ani nesnaží předstírat, že to tak není.

Celá situace je o to nechutnější, že Trump nikdy nestál v čele tradiční firmy, ale představuje spíš symbolickou hlavu impéria vybudovaného kolem jeho osobní značky, která na fúzi s úřadem amerického prezidenta již v mnoha ohledech vydělala (stejně jako značka jeho dcery Ivanka). Model Trumpova rodinného podniku je součástí širšího posunu korporátní struktury, k němuž došlo u mnoha značkových nadnárodních korporací; posunu, který má transformativní dopady na kulturu a trh práce. Jedná se o trendy, které jsem popsala ve své první knize *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*.¹ Tento model nám prozrazuje, že už jen pomyslení na to, že by snad mohl (či dokonce měl) existovat rozdíl mezi Trumpem jako značkou a Trumpem jako prezidentem, se chápání současného obyvatele Bílého domu naprosto vymyká. Prezidentský úřad je vlastně rozšířením a zastřešením značky Trump.

Když jsem uvažovala nad neodmyslitelným spojením Trumpa s jeho obchodní značkou a nad tím, co to znamená pro politiku do budoucna, začalo se mi ozřejmovat, proč se tolik pokusů o jeho kritiku nakonec minulo účinkem — a kterak by se na to dalo jít efektivněji.

Skutečnost, že na očích veřejnosti může zcela nepokrytě docházet k tak nestoudnému využívání veřejného úřadu, je znepokojivá už sama o sobě. Neméně nestoudné jsou i mnohé Trumpovy skutky z prvních měsíců v úřadu. Jakkoli destabilizovaná však současná situace je, z historie víme, že se v důsledku šokové doktríny může ještě podstatně zhoršit.

Hlavní pilíře Trumpova politického a ekonomického projektu jsou: demontáž právního státu, ostrý útok na sociální stát a sociální služby (podněcováním rasově motivovaných obav či napadáním žen zasazujících se za svá práva), rozpoutání horečného tuzemského zájmu o fosilní paliva (což vyžaduje upozadění klimatologie a umlčení velké části vládních úřadů) a civilizační válka proti přistěhovalcům a „radikálnímu

---

1 Česky vyšlo jako: Naomi Kleinová: *Bez loga. Bez prostoru, bez volby, bez práce*, Argo, Praha 2005. (Pozn. red.)

islámskému terorismu“ (se stále rozsáhlejšími teatrálními kroky na domácím i zahraničním poli).

Kromě očividných hrozeb, které Trumpův projekt představuje pro sociálně nejzranitelnější občany, vyvstává i jistota, že bude ve vlnách generovat další a další krize a šoky, ať už ekonomické, až prasknou tržní bubliny nafouknuté vinou deregulace, bezpečnostní, až se doma projeví důsledky protiislámské politiky a agrese namířené do zahraničí, krize zaviněné počasím, jak se naše klima bude dál destabilizovat, či průmyslové krize, až budou prosakovat ropovody a hroutit se vrtná zařízení, což bývá standardní důsledek zanedbávání bezpečnostních a ekologických opatření, která mají zabránit chaosu.

To všechno je samo o sobě nebezpečné. Ještě nebezpečnější je ovšem skutečnost, že Trumpova administrativa zcela určitě využije těchto šoků k prosazení mnohem radikálnějších bodů své agendy.

Krize velkého formátu — ať už teroristický útok nebo finanční kolaps — by mu mohla poskytnout záminku k vyhlášení takového typu výjimečného stavu, kdy přestanou platit běžná pravidla. To by následně poskytlo zástěrku k prosazení těch aspektů Trumpovy agendy, které vyžadují další potlačení základních demokratických norem. Sem spadá například Trumpův slib, že odepře vstup do země všem muslimům (nejen těm z vybraných zemí), jeho twitterová pohrůžka, že povolá federály, aby potlačili pouliční násilí v Chicagu, nebo jeho zjevná touha uvalit restriktce na tisk. Ekonomická krize dostatečně velkých rozměrů by mu poskytla záminku k postupnému odstranění programů typu sociálního zabezpečení, které se sice zavázal zachovat, ale jež mnozí z jeho okolí už desítky let chtějí zlikvidovat.

K vystupňování krize může mít Trump i jiné důvody. Jak roku 2001 napsal argentinský romanopisec César Aira: „každá změna je spíše změnou toho, o čem se hovoří“. Trump již prokázal, že je hotovým mistrem v umění přeskakovat mezi tématy hovoru a stáčet jej k nesouvisejícím tématům. Používá k tomu všechno možné, od pohoršujících tweetů po střely Tomahawk. Letecký útok na Sýrii, který nařídil v reakci na děsivý útok chemickými zbraněmi, mu ostatně vynesl nejpříznivější publicitu za dobu, co je v úřadu (a v některých kruzích se o něm od té doby